

Pregledni naučni članak

Primljen: 10.05.2016.

Dorađen: 13.06.2016. i 17.06.2016.

Odobren: 19.07.2016.

SAVREMENA EKONOMSKA DIPLOMATIJA KAO INSTRUMENT OSTVARENJA PRIVREDNIH CILJEVA REPUBLIKE SRBIJE

Izraz ekonomska diplomatija podrazumeva diplomatske aktivnosti zvaničnika sa ciljem povećanja izvoza, privlačenja stranih investicija i učestvovanja u radu međunarodnih ekonomskih organizacija. Ekonomska diplomatija predstavlja način, model i stil upravljanja i održavanja ekonomskih odnosa između zemalja. Ovako definisana ekonomska diplomatija ima ogroman značaj, naročito za zemlje koje teže da dostignu određeni nivo ekonomske razvijenosti, kao što je slučaj i sa Republikom Srbijom. Republika Srbija je nakon prelaska iz socijalističkog u kapitalistički sistem poslovanja započela brojne reforme i promene, ali još uvek nije uspela da ostvari sve ciljeve. Sa ove vremenske distance ekonomska diplomatija postaje najvažniji instrument za ostvarivanje ciljeva koji su trebali da budu ostvareni još pre više godina.

Ključne reči: ekonomija, diplomatija, Republika Srbija, ekonomski odnosi, razvoj.

* Danijela Ristić Petrović, student doktorskih studija,
Fakultet za međunarodnu ekonomiju, Univerzitet Džon Nezbit Beograd
danijelapetrovic@gmail.com

1. Uvod

U savremenim uslovima poslovanja, kada je glavni cilj ostvarenje ekonomskog rasta i razvoja kroz postizanje konkurentnosti na tržištu, postaje sve jasnije koliko je veliki značaj ekonomske diplomatije u njegovom ostvarivanju. Ono što je sigurno je da je ona stub razvoja svetske saradnje, mira i bezbednosti. Stepem razvoja ekonomske diplomatije se razlikuje od zemlje do zemlje. On je uslovljen stepenom prirodnog, društvenog, a naročito privrednog razvoja zemlje, jer je privredni razvoj faktor koji određuje mesto i ulogu jedne države na globalnoj privrednoj sceni. Prema tome, što je stepen razvijenosti zemlje niži, to je niži stepen razvijenosti njene ekonomske diplomatije. Država može računati na brz i održiv ekonomski razvoj samo ukoliko u ostvarenju tog cilja koristi ekonomsku diplomatiju kao strateško oružje.

Glavnom funkcijom ekonomske diplomatije smatra se zaštita nacionalnih interesa u međunarodnim ekonomskim odnosima. Ona treba da doprinese ostvarenju sledećih ciljeva: povećanju izvozne sposobnosti i smanjenju zavisnosti od uvoza zemlje, unapređenju međunarodne konkurentnosti u oblasti ekonomije, obezbeđivanju finansijske i strategijske podrške od strane najvažnijih međunarodnih organizacija, očuvanju bezbednosti države u nacionalnim okvirima, aktivnoj participaciji u projektima od svetske važnosti, pozicioniranju domaćih proizvoda na međunarodnim tržištima, stvaranju svetski prepoznatljivog brenda i robne marke i obezbeđivanju boljeg životnog standarda svojim stanovnicima.

Ekonomska diplomatija naše zemlje je kroz istoriju prolazila kroz različite faze. Njen početak se vezuje za vreme vladavine Miloša Obrenovića, dok se ona u pravom smislu reči razvija tek nakon Drugog svetskog rata. I pored početnih uspeha u poslednjoj deceniji XX veka, ekonomska diplomatija na prostoru Republike Srbije nije imala previše uspeha, pa je iz tog razloga nacionalna ekonomija upravo u ovom periodu doživela neke od najtežih ekonomskih, politickih, ali i bezbednosnih krahova. U prvim godinama XXI veka Republika Srbija promenila je svoj ekonomski sistem iz socijalističkog u kapitalistički, odnosno od sistema društvenog u sistem privatnog vlasništva nad preduzećima i privrednim kapitalom. Ovim promenama otpočela je i nova era ekonomske diplomatije u Republici Srbiji. Od tada, pa sve do danas, ekonomska diplomatija Srbije svoje resurse je koristila za približavanje Republike Srbije Evropskoj Uniji i drugim međunarodnim organizacijama. Zadatak ekonomske diplomatije naše zemlje je kako da poveća nivo stranih direktnih investicija i da unapredi spoljnotrgovinsku razmenu, tako i da doprinese ostvarivanju ciljeva poput smanjenja nezaposlenosti i povećanja BDP-a.

U XXI veku ekonomska diplomatija Srbije suočavala se sa velikim brojem različitih problema koji joj nisu dozvoljavali da svoje resurse usmeri na čisto ekonomske ciljeve. Zbog toga su rezultati ekonomske diplomatije nešto lošiji od planiranih. Tome je u velikoj meri doprinela i svetska ekonomska kriza koja je nivo

stranih direktnih investicija i obim izvoza Srbije dosta umanjila. Ipak, zahvaljujući adekvatnim performansama ekonomske diplomatije posljednjih godina se beleži stabilizacija u ovim oblastima uz očekivanje da se ovaj trend nastavi. Zahvaljujući velikoj konkurenciji, tj. velikom broju zemalja sličnih aspiracija i problema od ekonomske diplomatije se traži da iznova pronalazi nove načine privlačenja stranog kapitala i nove kanale za povećanje izvoza domaćih proizvoda. Utisak je da ekonomska diplomatija može da postigne najveći nivo efikasnosti samo onda kada deluje u stabilnom političkom, bezbednosnom i trgovinskom okruženju.

2. Pojam i konceptualizacija ekonomske diplomatije

U procesu osiguranja konkurentnosti na tržištu, tačnije obezbeđivanja ekonomskog rasta i razvoja, ključna je uloga ekonomske diplomatije. Međutim, da bi govorili o ekonomskoj diplomatiji potrebno je najpre definisati sam koncept diplomatije. Hedley Bull definiše diplomatiju kao „održavanje međunarodnih političkih odnosa između suverenih država posredstvom zvaničnih predstavnika“. Satow, pak, navodi da je diplomatija „primena veština ili taktika za upravljanje odnosima između vlada nezavisnih država.“¹

„Ekonomska diplomatija nije novi termin za novu pojavu u razvoju diplomatije. Od renesanse do danas ekonomska problematika bila je jedan od najužih zadataka diplomatije, uporedo sa političkim i bezbednosnim aspektima, obezbeđujući preko njih određenuravnotežu moći. Ekonomska i bezbednosnopolitička diplomatija naizmenično dobijaju prioritet u zavisnosti od istorijskih okolnosti i okruženja u kojima se države nalaze.“²

Jedinstvena definicija ekonomske diplomatije ne postoji, s obzirom na to da ona ima više značenja i funkcija. Ono što je sigurno je da je ona stub razvoja svetske saradnje, mira i bezbednosti. Stepenn razvoja ekonomske diplomatije se razlikuje od zemlje do zemlje. On je uslovljen stepenom prirodnog, društvenog, a naročito privrednog razvoja zemlje, jer je privredni razvoj faktor koji određuje mesto i ulogu jedne države na globalnoj privrednoj sceni. Prema tome, što je stepenn razvijenosti zemlje niži, to je niži stepenn razvijenosti njene ekonomske diplomatije. Država može računati na brz i održiv ekonomski razvoj samo ukoliko u ostvarenju tog cilja koristi ekonomsku diplomatiju kao strateško oružje.

„Ekonomska diplomatija predstavlja specifičan vid diplomatskih aktivnosti usmerenih na ostvarivanje ekonomskih interesa zemlje koja ih sprovodi.“³ Ona

¹ Gore-Booth (1979): „Satow’s Guide to Diplomatic Practise“, Longman, 1979, 3.

² Vranješ, N., Zeljić, D. (2013): *Uticao globalizacije na diplomatiju malih zemalja s osvrtom na ministarstvo spoljnih poslova*, 69, <http://www.defendologija-banjaluka.com/defendologija33/6srp.pdf>. (08.07.2016.)

³ Đukić, M. (2015): *Razvijanje sistema ekonomske diplomatije u cilju unapređenja razvoja i konkurentnosti privrede Republike Srbije*, 513.

je fokusirana na pitanja ekonomske politike, uključujući u to i rad delegacija koje prisustvuju događajima koje organizuju međunarodne ekonomske organizacije, i prate i izveštavaju o ekonomskim politikama zemalja u koje su poslali, dajući pritom savete na koji način je najbolje uticati na njih ili im se prilagođavati.⁴

Ekonomska diplomatija se definiše kao: „Delatnost čiji je osnovni zadatak: zaštita, unapređenje i razvijanje ekonomske i političke pozicije države u sferi međunarodnih odnosa koji su u procesu globalizacije i za čiju realizaciju su potrebni profesionalci sa širokim krugom znanja iz različitih oblasti.“⁵

Prema Prvuloviću, „ekonomska diplomatija je specifičan spoj klasične diplomatije, ekonomskih i nauka menadžmenta, metoda i tehnika pregovaranja sa stranim partnerima, odnosa sa javnošću i prikupljanja ekonomskih informacija koje su od značaja za pozicioniranje zemlje ili kompanije na svetsko tržište.“⁶

Berridge i James definišu ekonomsku diplomatiju na sledeći način: „1) Diplomacija koja se bavi pitanjima ekonomske politike, uključujući rad delegacija na konferencijama pod pokroviteljstvom tela kao što je Svetska trgovinska organizacija. Iako se razlikuju od komercijalne diplomatije diplomatskih misija, ona isto tako uključuje deo njihovog rada koji se odnosi na praćenje i izveštavanje o ekonomskim politikama i razvoju u državi prijema i instrukcije kako uticati na njih. 2) Diplomacija koja koristi ekonomske resurse, bilo kao nagrade ili sankcije, u ostvarivanju posebnog cilja spoljne politike. To se ponekad naziva i ekonomska veština države.“⁷

Skyllakakis: „Ekonomska diplomatija podrazumeva promociju međunarodne trgovine i investicija, unapređenje funkcionisanja tržišta, uspostavljanje međunarodno prihvatljivih standarda, zaštitu prava privatnog vlasništva, infrastrukturni razvoj i uspostavljanje poslovne klime koja bi omogućila realizaciju pomenutih ciljeva.“⁸

Značaj ekonomske diplomatije na globalnom nivou porasla je sa procesom globalizacije, odnosno povećanjem međuzavisnosti između država i integrativnih procesa na regionalnom i globalnom nivou. Međutim, ovaj proces istovremeno je karakteristala činjenica odsustva adekvatnih pravila i institucija koje postavljaju okvir nastupa ekonomskih subjekata na globalnom tržištu. To je praktično značilo da su se ekonomski subjekti na globalnom tržištu pozivali na institucije svojih država kako bi osnažile svoj nastup na globalnom tržištu, pa je, logično, kompanijama iz najmoćnijih država bilo najlakše da se globalno

⁴ Berridge, G.R. and James, A. (2003): *Dictionary of Diplomacy*, Second Edition, Panglave Macmillan, 91.

⁵ Džombić, I. (2008) *Ekonomska diplomatija Bosne i Hercegovine*. Banja Luka: Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment.

⁶ Prvulović, V. (2010): *Ekonomska diplomatija*. Megatrend Univerzitet, Beograd, 16.

⁷ Berridge, G.R. and James, A. (2003): *Dictionary of Diplomacy*, Second Edition, Panglave Macmillan, 91.

⁸ Evans, G. and Jeffrey, N. (1998): *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London, 129.

pozicioniraju. Vlade svih zemalja preduzimaju različite aktivnosti radi pružanja podrške globalnom nastupu preduzeća sa njihovih teritorija, iz razloga što će u slučaju pasivnosti vlada pojedinih zemalja preduzeća iz drugih država čije su vlade aktivnije izvući brojne koristi. Ovo nas navodi na zaključak da je u pitanju otvorena borba za rast i razvoj ekonomske snage pojedinih preduzeća, a njihov uspeh na globalnom tržištu je zapravo uspeh ekonomske politike njihovih vlada.

Ekonomska diplomatija se može posmatrati sa dva aspekta. Prvi je širi, i prema njemu ekonomska diplomatija se tiče svih subjekata jednog društva koji učestvuju u jačanju ekonomske konkurentnosti zemlje kroz implementaciju konkretnih diplomatskih metoda. Drugi aspekt je uži, i odnosi se na ekskluzivne aktivnosti Ministarstva spoljnih poslova u odbrani ekonomskih interesa svoje zemlje.

Aktivnosti ekonomske diplomatije uključuju brojne aktivnosti iz domena trgovinske diplomatije koja u fokusu ima spoljnu politiku i regulativu koja utiče na globalnu trgovinu i investicije. Potreba za ovim tipom diplomatskih aktivnosti nastaje sa formiranjem STO 1995.godine, kada trgovina između zemalja postaje uređena međunarodnim pravilima o kojima je bilo potrebno pregovarati, kao i pojavom čitavog niza pitanja koja se tiču bilateralnih trgovinskih sporazuma. Ne treba zaboraviti ni finansijsku diplomatiju, koja je bazirana na ideji proaktivnijeg pristupa države na polju pregovaranja o finansijskim aranžmanima. U fokusu finansijske diplomatije su i brojne aktivnosti koje države sprovode u cilju sprečavanja finansijskih kriza.⁹

2.1. Ekonomija u diplomatiji ili diplomatija u ekonomiji?

Dominantna odlika savremenog sveta jesu konstantne promene u svim oblastima, a posebno onim koje utiču na uspeh na ekonomskom planu. Osnovni razlog većeg obima promena jeste proces ubrzane globalizacije u kojoj nijedna kompanija ili država ne mogu da budu uspešne ukoliko ne uspostave kvalitetan odnos sa partnerima iz inostranstva. Još jedna vrlo vazna odlika današnjih ekonomskih tokova jeste visok nivo konkurencije, u kojoj zemlje koje nemaju prirodan potencijal da budu ekonomski lideri koriste upravo diplomatiju kao sredstvo za ostvarenje svojih ciljeva i unapređenje svoje pozicije. To ne znaci da ekonomske sile sveta ne koriste diplomatiju u ekonomskim odnosima sa inostranstvom, već da je koriste za očuvanje već ostvarene pozicije i konkurentne prednosti.

Najveće promene ekonomska diplomatija doživela je u toku poslednje dve decenije. Gotovo pola veka nakon Drugog svetskog rata ekonomska diplomatija bila je rezervisana za zvaničnike i državnike relativno malog broja zemalja. Kako se proces globalizacije širio, uvećavao se i broj subjekata ekonomske diplomatije koji nisu zvanični državni predstavnici pojedinih zemalja. Ekonomska diplomatija je primarno uslovljena okvirima u kojima se definiše i sprovodi unutrašnja

⁹ Đukić, M. (2015): *Razvijanje sistema ekonomske diplomatije u cilju unapređenja razvoja i konkurentnosti privrede Republike Srbije*, 513.

politika neke države. Autor Bayne primećuje da je danas fokus ekonomske diplomatije više usmeren kao međunarodnoj trgovini, investicijama i razvoju saradnje, a manje ka novcu i novčanim tokovima.¹⁰

Vrlo je teško dati precizan odgovor gde prestaju granice između ekonomije i diplomatije i počinje ekonomska diplomatija. Satow definiše modernu diplomatiju kao korišćenje posebnih veština i taktika u upravljanju odnosima između država.¹¹ Pri ovakvoj konstelaciji odnosa može se konstatovati da je diplomatija aktivnost pojedinaca koji su odgovorni za vođenje spoljne politike. Međutim, globalizacija i demokratizacija danas su gotovo u potpunosti uticali na smanjenje granica diplomatske aktivnosti i uticali na promenu tradicionalnih diplomatskih aktivnosti. Nesumnjivo da u današnjim dinamičnim ekonomskim i političkim okolnostima ni ekonomija ni diplomatija ne mogu samostalno da ostvare najvažnije ciljeve. Iz tog razloga dolazi do nastajanja ekonomske diplomatije.

Posebno je važno ispitati ekonomsku stranu diplomatije, odnosno definisati koristi koje se u ekonomiji mogu ostvariti posredstvom diplomatije. Na drugoj strani, izuzetno je značajno da i diplomatija ima adekvatnu podršku od ekonomije. Kao posledica globalizacije poslovanja i načina života i rada ljudi dolazi do potrebe za većom povezanošću između ekonomije i diplomatije.

Bez obzira da li se radi o profitnoj organizaciji ili o državnoj ekonomiji, njihovi ekonomski odnosi ne mogu se ograničiti samo unutar nacionalnih granica, već moraju tragati za partnerima širom sveta. Od uspeha na spoljnom planu dalje zavisi kvalitet rezultata koji se ostvaruju na domaćem tržištu i koji, u krajnjoj meri, utiču na uspostavljanje ravnoteže nacionalne ekonomije. Ovako postavljeni odnosi pokazuju da ekonomska diplomatija sve više dobija na značaju u nastupu na svetskom tržištu, bez obzira o kom entitetu se radi, čime i celokupna diplomatija dobija novu dimenziju, ekonomsku.

Postoji nekoliko oblasti ekonomije u kojima primena diplomatije ima posebno veliki značaj. U pitanju su sledeće:¹²

- internacionalizacija procesa i povećanje nezavisnosti svetskog ekonomskog sistema koji se okreće globalnim i regionalnim integracijama,
- nastojanje da ekonomski sistemi kompanija i država posluju po principu tržišne ekonomije i slobodnog toka ljudi i kapitala,
- proces globalizacije na novim kvantitativnim i kvalitativnim osnovama,
- upotreba novih metoda upravljanja koji poštuju zakone energetske efikasnosti i baziranja savremenog poslovanja na informacionim tehnologijama i
- razvoj i primena inovacija u cilju ostvarivanja konkurentske prednosti.

¹⁰ Bayne N. 2011a. The diplomacy of the financial crisis in context. *Hague Journal of Diplomacy*, 6(1-2).

¹¹ Gore-Booth (1979): „Satow’s Guide to Diplomatic Practise“, Longman, 1979, 3.

¹² I. R. Mavlanov (2008): Economic Diplomacy at the beginning of the 21st century. *Kazakhstan in Global Processes*.

Ovo su oblasti u kojima se očekuje da ekonomska diplomatija pokaže najveći nivo efektivnosti i efikasnosti, odnosno da doprinese ostvarenju najvažnijih privrednih ciljeva jedne zemlje. Kod analize značaja ekonomske diplomatije za Republiku Srbiju u nastavku će upravo biti usmerena paznja na gore navedene oblasti.

2.2. Funkcije, ciljevi i zadaci ekonomske diplomatije

Profesor Prvulović navodi da je glavna funkcija ekonomske diplomatije „zaštita nacionalnih interesa u međunarodnim ekonomskim odnosima“. U tom smislu, dalja analiza ovog autora potvrđuje da je za međunarodno ekonomsko priznanje jedne države potrebno da ista obezbedi nadležne organe i službe, zatim da definiše sredstva i mehanizme, da angažuje stručne i spremne kadrove koji će u svakom trenutku biti u mogućnosti da sprovode ranije definisanu državnu politiku predstavlja nacionalne ekonomije van nacionalnih granica, kako na bilateralnom, tako i na multilateralnom planu.

Ovako predstavljena glavna funkcija ekonomske diplomatije potvrđuje ranije iznetu tvrdnju da je ekonomska diplomatija izuzetno složena aktivnost koja ne može ostvariti maksimum, ukoliko svi elementi sistema koji je čine ne daju svoj maksimum i ne funkcionišu kao homogena celina.

Na osnovu ovako definisane glavne funkcije ekonomske diplomatije koju daje profesor Prvulović, pozivajući se na rad autora Ornatski i Mary McBryde, mogu se identifikovati sledeće funkcije ekonomske diplomatije:

- formiranje najpovoljnijih uslova u sferi trgovine i u drugim oblicima ekonomskog povezivanja i saradnje na međunarodnom planu, kako između država tako i između privrednih subjekata,
- definisanje i sprovođenje mera za unapređenje izvoza i za povećanje kontrole toka kapitala, a u okviru razvojnih ciljeva i celokupne strategije ekonomskog razvoja,
- kontinuirana i proaktivna analiza stanja na međunarodnom planu, analiza komparativnih prednosti i strategija stranih zemalja i celokupnih tokova na međunarodnoj ekonomskoj sceni,
- održavanje postojećih i uspostavljanje novih ekonomskih i poslovnih odnosa sa međunarodnim partnerima,
- vođenje bilateralnih i multilateralnih ekonomskih pregovora,
- izrada i poštovanje međunarodnih ekonomskih konvencija i
- sveobuhvatan rad na formiranju pogodnih uslova za ekonomski napredak i bezbednosnu stabilnost jedne zemlje.¹³

I pored vrlo detaljne i celovite podele funkcija ekonomske diplomatije ne može se reći da je ova klasifikacija potpuna. Jedan od razloga za to leži u činje-

¹³ Prvulović, V. (2010): *Ekonomska diplomatija*. Megatrend Univerzitet, Beograd, 16.

nici da se nove funkcije ekonomske diplomatije stalno pojavljuju, kao posledica globalizacije i sve složenijih ekonomskih odnosa između zemalja na međunarodnom planu. U modernim ekonomskim odnosima ekonomska diplomatija treba da doprinese sledećim ciljevima:

- povećanju izvozne sposobnosti i smanjenju zavisnosti od uvoza zemlje,
- unapređenju međunarodne konkurentnosti u oblasti ekonomije,
- obezbeđivanju finansijske i stratezijske podrške od strane najvažnijih međunarodnih organizacija,
- očuvanju bezbednosti države u nacionalnim okvirima,
- aktivnoj participaciji u projektima od svetske važnosti,
- pozicioniranju domaćih proizvoda na međunarodnim tržištima,
- stvaranju svetski prepoznatljivog brenda i robne marke i
- obezbeđivanju boljeg životnog standarda svojim stanovnicima.

Vrlo je težak zadatak identifikovati sva polja i oblasti u kojima savremena ekonomska diplomatija utiče na konkurentnost jedne zemlje. Gore navedene funkcije svakako su primarne, ali pored njih postoji veliki broj i sekundarnih funkcija za koje se može očekivati da će u budućnosti postati jednako važne. Tu se pre svega misli na one ekonomske odnose koji usled delovanja globalizacije sve više kreiraju i oblikuju ekonomske odnose država.

2.3. Ostale oblasti delovanja ekonomske diplomatije

U prvom redu ekonomska diplomatija treba da doprinese unapređenju ekonomskih performansi država i kompanija. Ipak, ekonomska diplomatija utiče i na mnoge druge oblasti sa kojima je na ovaj ili onaj način povezana. Tu se pre svega misli na politiku, bezbednost i trgovinu. Ekonomija danas nije samo tradicionalno unapređenje profita, već tangira i oblasti politike i bezbednosti, dok je trgovina jedan od osnovnih delatnosti kroz koje globalizacija pokazuje svoje pune obrise.

Moderne ekonomske diplomate danas nisu usko specijalizovane, već jednako nastupaju u svakoj od ovih oblasti. Povezanost ekonomske diplomatije sa bezbednosnim, trgovinskim i političkim aspektima, važna je zbog činjenice da se ekonomija ne može posmatrati kao individualna aktivnost. Država, odnosno kompanije, neće se odlučiti da sarađuju sa zemljama i kompanijama koje imaju interne probleme političke i bezbednosne prirode. Shodno tome potrebno je u nastavku pojedinačno sagledati i detaljnije analizirati sledeće aspekte delovanja ekonomske diplomatije:

- politički aspekt ekonomske diplomatije,
- bezbednosni i geopolitički aspekt ekonomske diplomatije,
- trgovinski aspekt ekonomske diplomatije.

2.3.1. Politički aspekt ekonomske diplomatije

Činjenica da je ekonomska diplomatija aktivnost koja prožima sve najvažnije sfere delovanja moderne države u odnosima sa spoljnim partnerima, uslovljava obavezu ispitivanja njenog političkog aspekta. Ekonomska diplomatija ne garantuje samo prosperitet države, već, kada to okolnosti dozvoljavaju, pruža podršku finansijskoj i trgoviskoj spoljnoj politici. Upravo zbog toga ekonomska diplomatija je glavna tema u debatama između zemalja.

U prvim godinama nakon Drugog svetskog rata aktivnosti ekonomske diplomatije svrstavane su u oblast političke diplomatije. Počeci preklapanja ekonomske i političke diplomatije mogu se videti na primeru posleratnog Japana. Vrlo brzo nakon poraza u Drugom svetskom ratu, Japan je izgubio svoj politički uticaj. Polovinom 1950-ih zahvaljujući dobro organizovanoj ekonomskoj diplomatiji, Japan je uspeo da povрати svoj politički uticaj i da ojača svoju ekonomsku poziciju.¹⁴

Međutim, kao najbolji primer za korišćenje ekonomske diplomatije za ostvarenje političkih ciljeva i upravljanje političkim tokovima na globalnom nivou treba pomenuti Sjedinjene Američke Države. Bez obzira na različita oprečna mišljenja, sudbina mnogih delova sveta, njihova interna i eksterna spoljna politika i oblici saradnje sa međunarodnim organizacijama definišu se u Vašingtonu.¹⁵

Sva velika dostignuća američke spoljne politike bazirana su na stabilnim ekonomskim tokovima, odnosno na stabilnoj ekonomskoj diplomatiji. Za razliku od SAD i njene strategije, politička pitanja u Evropi su uvek bila ispred ekonomskih, i predstavljala su, u stvari, podlogu za ostvarivanje ekonomskih ciljeva.

Danas je gotovo nemoguće odvojiti političku diplomatiju od ekonomske diplomatije. Moguće je čak tvrditi da se radi o dve strane iste medalje. Razlog za to je zato što su ekonomski i politički ciljevi danas izjednačeni i ne postoji mogućnost povlačenja jasne linije između njih. U pozadini ostvarivanja svakog političkog cilja stoji ekonomija, i obratno, u pozadini svakog ekonomskog uspeha je politički interes da se taj uspeh i ostvari. Vodeće ekonomske sile sveta danas su ujedno i vodeće političke sile. To znači da nema ekonomske bez političke moći, odnosno da je politički aspekt ekonomske diplomatije neizostavan u svakoj analizi ovog vida državne prakse.

¹⁴ Hao Yee (2014): Some Thought on Deepening Economic Diplomacy, http://www.ciis.org.cn/english/2014-01/20/content_6623715.htm (07.07.2016.)

¹⁵ Baranay, P. (2009): Modern Economic Diplomacy. *Actual Problems of Economics*, December, 1-5.

2.3.2. Bezbednosni i geopolitički aspekt ekonomske diplomatije

Geopolitički položaj neke zemlje predstavlja najznačajniji konstitutivni element kompleksnog geografskog položaja. Ovaj položaj obuhvata prirodne, ekonomske, političke i geografske faktore i objedinjuje kompleksnu ocenu prirodnih potencijala, geodemografskih procesa i savremene kulturno-političke realnosti. Takođe, geopolitički položaj sadrži uticaje geografskih faktora na političko-istorijski proces i uslovljava razvoj države i mogućnosti njenog uključivanja u ekonomske, političke i bezbednosne integracije.¹⁶

U današnjem odnosu snaga i moći, u procesu globalizacije i stvaranja „novog svetskog poretka“, u smislu postizanja potrebnog nivoa odbrane i bezbednosti u celini, sve zemlje razmatraju aktuelne oblike kolektivne bezbednosti. Realno posmatrajući geopolitičko i geostrateško okruženje, a uz navedene izazove koji ugrožavaju bezbednost država, nameće se zaključak da države oslanjanjem na sopstvene snage ne mogu ostvariti željeni stepen bezbednosti i uspešnot razvoja, te da je savezništvo kroz bezbednosne integracije način da se sačuvaju vitalni nacionalni i državni interesi i poveća ukupna društvena i odbrambena moć.¹⁷ U tom procesu do izražaja dolazi uloga ekonomske diplomatije. Naime, veoma je teško zamisliti da više država ostvare poželjni nivo kolektivne bezbednosti ukoliko u taj proces nije uključena ekonomska diplomatija. Ostvarivanje državne bezbednosti u savremenim uslovima nije cilj koji se može ostvariti bez finansisjskih sredstava. Ekonomija tako postaje direktni partner u ovom procesu. Za potrebe bezbednosti danas se izdvajaju ogromni novčani iznosi. Međunarodne bezbednosne organizacije takođe imaju potrebu finansiranja svoga rada. Adekvatno ekonomskoj snazi i umeću ekonomske diplomatije, zemlje dobijaju manje ili više povlašćen, odnosno uticajan položaj u ovim organizacijama.

2.3.3. Trgovinski aspekt ekonomske diplomatije

Bez potrebe ponovnog pozivanja na početke ekonomske diplomatije, a na osnovu postojećeg činjeničnog stanja u ekonomiji, tačnije prakse koju savremene države i njihove diplomatije zastupaju, evidentno je da je trgovinski aspekt ekonomske diplomatije jednako važan kao i svi ranije pomenuti. To se posebno mora imati u vidu ako se zna da su neki od ciljeva ekonomske diplomatije upravo usmereni na trgovinu. Razvoj trgovinskog aspekta ekonomske diplomatije odvijao se u sledećim fazama¹⁸:

¹⁶ Skulović, D., Gigović, Lj. (2008):Evropska komponenta geopolitičkog položaja Srbije, *Međunarodni odnosi*, 9, http://www.sgd.org.rs/publikacije/globus/34/04_Sekulovic_Gigovic.pdf. (08.07.2016.)

¹⁷ Ibid, 18.

¹⁸ Rana, K., Chatterje, B. The Role of Embassies, http://www.cuts-international.org/pdf/chapter1_kishan-s-rana_and_bipul-chatterjee.pdf. (08.07.2016.)

- Promocija trgovine je obično prvi cilj ekonomske diplomatije. Inteziviranjem stranih direktnih investicija tokom 1970-ih godina stvorile su se osnove da trgovina postane značajan izvor državnih prihoda.
- Druga faza razvoja trgovinskog aspekta ekonomske diplomatije poklapa se sa sredinom 1980-ih, kada je zahvaljujući ekonomskoj diplomatiji došlo do povećivanja i mobilizacije klastera učesnika u promovisanju trgovine i investicija.
- Treća faza predstavljala je promociju zemalja, a posebno onih aktivnosti koji su uticali na povećanje zaposlenosti i trgovine.
- Poslednja faza bila je regulatornog karaktera. U ovoj fazi došlo je do formiranja Svetske trgovinske organizacije (1995. godine) kao organa koji na globalnom nivou reguliše trgovinske odnose između zemalja.

Danas je najvažniji cilj većine zemalja da na izvoznoj pozornici budu uspješnije od svojih konkurenata. Da bi ostvarile ovaj cilj potrebno je da budu efikasne i produktivne u korišćenju prilika za nastup na stranim tržištima. Ali, da bi se takve prilike ukazale potrebno je i da ekonomska diplomatija doprinosi svojim rezultatima. Povezanost ekonomske diplomatije i trgovine posebno dolazi do izražaja u slučaju malih domaćih tržišta ograničenog potencijala, kojima međunarodna trgovina otvara vrata velikog potencijala u svim oblastima.

Međunarodna trgovina i ekonomska diplomatija pružaju nacionalnoj ekonomiji višestruke koristi. U prvom redu tu se misli na efekte povećanje konkurencije koja domaće kompanije uslovljava da povećaju produktivnost, zatim dolazi do specijalizacije u pojedinim oblastima i pristupu novim znanjima i razvojnim mogućnostima. Malo je modernih ekonomija koje se mogu pohvaliti permanentno stabilnim uslovima poslovanja. Naročito su česte promene u oblasti trgovine. Dolazi do promene ekonomskih centara i trgovinskih tokova, a zemlje koje ne reaguju na ove promene ostaju bez profita koji im je potreban za dalji ekonomski rast i privredni razvoj. Takođe, kompanije koje su prisutne na međunarodnom tržištu, u nacionalnim okvirima ostvaruju bolje performanse od onih koje to nisu.

Evidentno je koliko međunarodna trgovina donosi benefita svim učesnicima, ali postoje i određeni problemi. Malim ekonomijama sve je teže da pristupe sektorima koji se baziraju na visokotehnološkom znanju. Pored toga, prepreka su i visoki troškovi proizvodnje i otežan pristup udaljenim tržištima. Ipak, zahvaljujući globalizaciji i ekonomskoj diplomatiji, pristup do tada nedostupnim tržištima više ne predstavlja prepreku. Bez ekonomske diplomatije nije realno očekivati da trgovinska delatnost postane važan činilac stabilnosti nacionalne ekonomije. Trgovina se danas izborila za mesto važne ekonomske aktivnosti i predstavlja predmet mnogih debata na međunarodnom planu. Ekonomska diplomatija, odnosno ekonomske diplomate, koje odnosu pobjedu u trgovinskoj sferi ekonomije, imaju realne mogućnosti da dodatno unaprede nivo privredne razvijenosti svoje zemlje.

2.4. Funkcionisanje i organizacija ekonomske diplomatije

Brojna dešavanja na međunarodnom planu ostavila su svoj pečat na savremenu diplomatiju, tako da se sa pravom može reći da je ona prošla kroz brojne faze rekonstruisanja u zavisnosti od toga kako su se menjale okolnosti na globalnom nivou. Ono što je sigurno, jeste da savremenu diplomatiju karakteriše veliki broj učesnika u međunarodnim odnosima, značajno povećanje međunarodnih kontakata, a samim tim i povećanje kapaciteta diplomatskih službi velikog broja modernih država. Kapacitet diplomatskih službi povećavan je tokom vremena i to kroz angažovanje većeg broja diplomatskih predstavnika i diplomatskih misija čiji je zadatak vođenje diplomatije na multilateralnom nivou, zatim kroz promenu organizacione strukture unutar ministarstva spoljnih poslova, odnosno kroz povećanja ukupnog broja zaposlenih u ovoj oblasti.

U sprovođenju bilateralne diplomatije veliku ulogu imaju ambasade. One su najčešći oblik diplomatskog predstavnništva i uglavnom su smeštene u prestonicama države prijema. Odgovornost za njihovo funkcionisanje ima najviši diplomatski organ, ambasador. "Ambasador je najviši predstavnik svoje države u državi u kojoj se nalazi (zemlji prijema), pa je u tom svojstvu nadređen svim službenim predstavnicima u toj zemlji (konzularnim, kulturnim i drugim). Ambasador predstavlja šefa svoje zemlje i zastupa svoju državu pred vlastima države u kojoj je adreditovan."¹⁹ Ambasador je stalni i sigurni posrednik u bilateralnim odnosima država, s obzirom na to da je njegov zadatak da prenosi i prima saopštenja svoje vlade, i da predstavlja službeni izvor informacija. U rang u ambasadora mogu biti i visoki poverenici koje međusobno razmenjuju zemlje Komonvelta i najviši predstavnici Vatikana, nunciji i pronunciji.

Uloga ambasada bila je najznačajnija u periodu hladnog rata, kada se njihov rad svodio na političko delovanje. Međutim, sa završetkom ovog rata, njihova uloga se smanjuje jer se smanjuje potreba za njihovim delovanjem u sferi politike, te one svoj rad usmeravaju na rešavanju ekonomskih, kulturnih i drugih pitanja, obavljanju redovnih aktivnosti i konzularnih poslova. Posledično, sa redukcijom njihove uloge, dolazi do smanjenja broja diplomatskih predstavnništava u svetu, naročito od strane velikih zemalja. Razlog ovakvih tendencija je recesija i namera smanjenja troškova. Za razliku od velikih zemalja, male zemlje bi trebalo da se okrenu najpre modernizaciji svoje diplomatske mreže, a nakon toga i povećanju broja diplomatskih predstavnništava. Naime, trebalo bi izvršiti modernizaciju čitavog diplomatskog sistema i njegovu sistematizaciju, i to kroz povećanje broja i jačanje diplomatskih predstavnništava i ambasada u zemljama u kojima postoje određeni interesi, i kroz smanjenje istih u drugim zemljama. Dakle, diplomatske aktivnosti u zemljama u kojima ne postoje interesi, treba

¹⁹ Vranješ, N., Zeljić, D. (2013): *Uticao globalizacije na diplomatiju malih zemalja s osvrtom na ministarstvo spoljnih poslova*, 69, <http://www.defendologija-banjaluka.com/defendologija33/6srp.pdf>. (08.07.2016.)

svesti na minimum, odnosno na redovne konzularne aktivnosti, a da ministarstvo spoljnih poslova preuzme ostale poslove ambasada.

Uloga ministarstva spoljnih poslova u obavljanju aktivnosti ekonomske diplomatije se postepeno povećava nakon završetka hladnog rata. Naime, u vreme blokvske podele u svetu, aktivnosti iz domena međunarodnih odnosa su se odvijale preko diplomatskih predstavništava, dok su ministarstva spoljnih poslova imala logističku ulogu. Međutim, sa završetkom rata diplomatska predstavništva prestaju da se bave političkim temama i okreću se rešavanju ekonomskih, kulturnih i konzularnih pitanja, dok se politička delovanja svrstavaju u delokrug rada ministarstva spoljnih poslova. Njihova uloga u modernoj diplomatiji je još izraženija sa razvojem modernih informacionih tehnologija, jer je time u mnogome olakšana komunikacija među predstavnicima različitih država. Razvijene države, po pravilu, imaju dobro razvijena i organizovana ministarstva spoljnih poslova, dok male zemlje moraju da porade na tome da razvijaju aktivnosti svojih ministarstava, i da ih organizuju i modernizuju tako da ona budu u mogućnosti da odgovore svim zahtevima savremenog sveta.

Među poslovima moderno organizovanih ministarstava spoljnih poslova izdvajaju se sledeći²⁰ :

- predstavljanje države u odnosima sa drugim državama, međunarodnim organizacijama, međunarodnim sudovima i drugim međunarodnim institucijama, kao i sa njihovim predstavništvima u državi;
- zaštita interesa države i njenih državljana i pravnih lica u inostranstvu;
- predlog spoljne politike koja se daje na usvajanje Vladi,
- predlaganje Vladi uspostavljanja i prekida diplomatskih odnosa sa drugim državama;
- predlaganje Vladi učlanjenja ili učešća države u međunarodnim organizacijama i integracijama, i drugim oblicima međunarodne saradnje;
- predlaganje ambasadora, generalnih i ppočasnih konzula države u inostranstvu;
- učestvovanje u poslovima u vezi sa akreditacijom zvaničnih predstavnika država i međunarodnih organizacija u državi;
- organizacija zvaničnih poseta na državnom i diplomatskom nivou;
- učestvovanje u pripremama za učešće predstavnika države na međunarodnim pregovorima i konferencijama;
- analiziranje međunarodnog položaja države i bilateralnih odnosa sa drugim državama;
- analiziranje spoljnopolitičkih aspekata odbrane i nacionalne bezbednosti;
- analiziranje i predviđanje razvoja regionalnih i globalnih odnosa i pojava, naročito u oblasti spoljne politike, bezbednosti, međunarodnog javnog i privatnog prava, ekonomije, ekologije, prosvete i kulture, ljudskih prava koja su bitna za ostvarivanje međunarodnih odnosa države;
- obavljanje drugih poslova određenih zakonom.

²⁰ Ibid

Između Ministarstva spoljnih poslova, kao organa izvršne vlasti, i predsednika države, koji je takođe organ izvršne vlasti, postoji tesna saradnja, obzirom na činjenicu da u većini modernih država predsednik države učestvuje u kreiranju spoljne politike. Ministarstvo spoljnih poslova ima važnu ulogu u kreiranju bezbednosne i odbrambene politike konkretne države. S druge strane, Ministarstvo odbrane kroz međunarodnu vojnu saradnju realizuje brojne diplomatske aktivnosti zemlje.

Polazeći od strukture ekonomske diplomatije moguće je izdvojiti pet modela koji pokazuju na koji način se diplomatija može obavljati. Prvi model je onaj u kome Ministarstvo spoljnih poslova u potpunosti kontroliše i objedinjuje spoljne poslove i poslove spoljne trgovine. Drugi je delimično jedinstveni model u kome Ministarstvo spoljnih poslova i Ministarstvo trgovine zajednički uspostavljaju posebno telo koje se bavi trgovinom i investicijama u okviru diplomatskih misija. Treći je agencijski model u kome se Ministarstvo spoljnih poslova ne bavi trgovinskim pitanjima, već se njima bave posebna državna tela pod nadzorom Ministarstva trgovine, dok je četvrti model konkurentski model, u kome se aktivnosti i nadležnosti Ministarstva spoljnih poslova i ostalih ministarstva preklapaju, bez postojanja precizne podele poslova među njima. Peti je model odricanja. Kod ovog modela Ministarstvo spoljnih poslova u potpunosti prepušta pitanja iz oblasti spoljne trgovine i investicija ostalim ministarstvima, i nema nikakvu ulogu u vođenju ekonomske politike zemlje.

”Interna struktura takođe reflektuje eksternu strukturu ekonomske diplomatije. U mnogim slučajevima su ekonomske diplomate (ponekad nazivani ekonomski atašei) članovi diplomatskih misija koji se nalaze na čelu trgovinskih predstavništava jedne zemlje u inostranstvu sa diplomatskim statusom.”²¹ Vrlo često se u zemljama umesto diplomatskih predstavništava otvaraju ekonomski punktovi sa lokalnim kadrovima, koji imaju sposobnost da promovišu i stvaraju poslovne mogućnosti između zemlje koja ih zapošljava i zemlje u kojoj borave. Ova praksa je aktuelna poslednjih godina. Zapošljavanjem lokalnih kadrova ostvaruju se određene prednosti. Prednosti se ogledaju u smanjenju troškova i efikasnijem korišćenju resursa, sa jedne strane, i pružanju pomoći u vidu zapošljavanja lokalnih ljudi, čime se otvaraju mogućnosti za udaljene kompanije koje nisu u mogućnosti da prebrode kulturne i geografske udaljenosti.

Koristi od ekonomske diplomatije su brojne. Ekonomska diplomatija je u savremenom svetu ekonomske međuzavisnosti jednako važna za sve tipove zemalja – male, velike, razvijene, nerazvijene, tranzicione. Uloga diplomatije je naročito došla do izražaja u vreme finansijske krize, gde su sve zemlje maksimalno uposile svoje kapacitete kako bi rešile ekonomske probleme. Brojne mere koje su definisane s ciljem rešavanja savremene finansijske krize pripadaju sferi ekonomske diplomatije. Od tada pa na dalje, ekonomska diplomatija se razvijala, a njene aktivnosti su unapređene i usmerene na konkretne

²¹ Penev, S., Udovič, B., Đukić, M. (2014): Ekonomska diplomatija u Srbiji: Karakteristike i mogućnosti za unapređenje. *Ekonomske teme*, Niš, Ekonomski fakultet u Nišu, 271-287.

ciljeve. Međutim, u stabilnim ekonomskim uslovima, ekonomska diplomatija ima značajniju ulogu u zemljama koje prolaze kroz period tranzicije i u zemljama u kojima donosi odluka u politici mogu vršiti snažan uticaj na ekonomske odluke, kao i u malim zemljama koje imaju mali uticaj na ukupna ekonomska dešavanja u svetu, i koje su, shodno tome, prinuđene da se brzo prilagođavaju novonastalim uslovima u okruženju.²²

3. Karakteristike diplomatije Republike Srbije

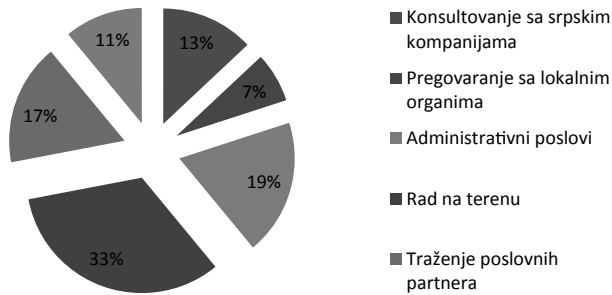
Istorija ekonomske diplomatije u Republici Srbiji je dosta duga i po određenim shvatanjima njen početak se vezuje za vreme vladavine Miloša Obrenovića. Međutim, moderna srpska diplomatija svoje obrise dobija nakon Drugog svetskog rata kada je rukovodstvo tadašnje države intenzivno radilo na razvoju diplomatskih odnosa sa partnerima na svim kontinentima. I pored početnih uspeha u poslednjoj deceniji XX veka, ekonomska diplomatija na prostoru Republike Srbije nije imala previše uspeha, pa je iz tog razloga nacionalna ekonomija upravo u ovom periodu doživela neke od najtežih ekonomskih, politickih, ali i bezbednosnih krahova.

U prvim godinama XXI veka Republika Srbija promenila je svoj ekonomski sistem iz socijalističkog u kapitalistički, odnosno od sistema društvenog u sistem privatnog vlasništva nad preduzećima i privrednim kapitalom. Ovim promenama otpočela je i nova era ekonomske diplomatije u Republici Srbiji. Od tada, pa sve do danas, ekonomska diplomatija Srbije svoje resurse je koristila za približavanje Republike Srbije Evropskoj Uniji i drugim međunarodnim organizacijama. Naime, posle transformacije iz socijalističkog u kapitalistički sistem Republika Srbija je kao posebno važne ciljeve istakla aktiviranje članstva u organizacije poput Svetske Banke, Međunarodnog Monetarnog fonda i Svetske trgovinske organizacije. Sledeća važna pitanja odnose se na očuvanje teritorijalnog integriteta i privlačenju stranog kapitala u obliku investicija u nove proizvodne pogone i nova radna mesta, s obzirom da inicijalni postupak privatizacije državnog kapitala nije ostvario očekivane ekonomske rezultate.

Prema rezultatima koji su dali Penev i saradnici, domaće ekonomske diplomate svoje radno vreme, procentualno posmatrano, koriste na sledeći način:

Rezultati srpske ekonomije i položaj zemlje u međunarodnim okvirima i relacijama ne mogu potvrditi da je aktivnost domaće ekonomske diplomatije imala željene pokazatelje. Brojni su razlozi za to, a kao primarni i najuočljiviji svakako se može označiti česta promena vladajuće strukture, i shodno tome, najvažnijih ciljeva u okviru spoljne politike. Ovo su problemi na unutrašnjem planu, dok je najveći spoljni problem definitivno bio velika svetska ekonomska kriza koja je Srbiju zadesila u momentu kada je trebalo da sprovede još veće reforme.

²² Ibid.

Grafik 1: *Struktura radnog vremena ekonomskih diplomata u Srbiji*

Izvor: Penev, S., Udovic, B., Djukic, M. (2014) *Ekonomska diplomatija u Srbiji: Karakteristike i mogucnosti za unapredjenje*. *Ekonomске teme* 3, 280.

Na osnovu grafika iznad moze se zakljuciti da su aktivnosti ekonomske diplomatije među domacim diplomatama jednako podeljene. Međutim, činjenica da gotovo u svim ovim oblastima ekonomija Srbije nije među leaderskim državama, jasno pokazuje da se određeni zadaci ne obavljaju na efikasan način. Upravo zato može se konstatovati da Republika Srbija još uvek nije pronašla optimalan model ekonomske diplomatije. Prvi zadatak u njegovom optimiziranju biće identifikovanje onih oblasti u kojima postoji najviše prostora za napredak i povećanje performansi.²³

3.1. *Zadaci ekonomske diplomatije Republike Srbije*

Ekonomska kriza koja je od 2008. godine pogodila gotovo celokupnu svetsku ekonomiju imala je posledice i po Republiku Srbiju. Visoka stopa nezaposlenosti je u međuvremenu dodatno povećana, porastao je i javni dug države, a kvalitet javnih finansija je takođe opao. Smanjen je i obim stranih direktnih investicija, a celokupne strukturne promene koje je Republika Srbija do tada preduzela usporene. Vreme je pokazalo da Srbija svojim postojećim resursima i ekonomskom strategijom, slično kao i druge zemlje u razvoju, ne može sama da otkloni negativne posledice svetske ekonomske krize. Zato je ekonomska diplomatija u Srbiji dobila čitav niz zadataka i identifikovala oblasti kroz koje treba da unapredi celokupnu konkurentnost domaće privrede, a samim tim i ekonomije.

Već je rečeno da Srbija sama nema resurse kojima može posledice ekonomske krize uspešno da otkloni. U prvom redu se tu misli na kapital kao najvažniji resurs današnjice. Zato je primarni zadatak ekonomske diplomatije privlačenje novih investicija, a pored toga značajan zadatak je i usmeravanje aktivnosti ekonomske diplomatije ka poboljšanju izvoznih performansi srpskih preduzeća.

²³ Penev, S., Udovic, B., Djukic, M. (2014): *Ekonomska diplomatija u Srbiji: Karakteristike i mogucnosti za unapredjenje*. *Ekonomске teme* 3, 280.

Međutim, ovde se javlja veliki problem interne prirode, a odnosi se na realni izvozni potencijal Srbije, odnosno na kvalitet domaćih proizvoda.

Domaći proizvodi i pored velikog zalaganja kompanija i preduzetnika još uvek ne ispunjavaju u značajnoj meri zahteve razvijenih tržišta, a pre svega Evropske unije. Na ovaj način, jedan od osnovnih izvora ekonomskog blagostanja u Srbiji, zbog sistemskih razloga ne biva do kraja iskorišćen. Srpska ekonomija i srpski izvoznici okreću se i drugim izvoznim tržištima, a u prvom redu se tu misli na tržišta Rusije i Kine. Ova tržišta sa velikim potencijalom, tradicionalno prijateljski okrenuta Srbiji, u posebnom su fokusu ekonomske diplomatije Republike Srbije.

Ekonomsku diplomatiju u Srbiji primarno treba posmatrati kroz prizmu stranih direktnih investicija i povećanje izvoza. U pitanju su oblasti ekonomije koje u modernim ekonomskim uslovima stvaraju razliku između uspešnih i manje uspešnih zemalja. Kvalitetnom strategijom ekonomske diplomatije zemlje mogu da deluju na privlačenje znatnog nivoa stranih investicija. Moguće destinacije ovog oblika kapitala zaista su brojne i često upravo aktivnost ekonomskih diplomata pravi razliku kada zemlje izvoznici kapitala donose odluku o njegovom plasmanu.

Strane direktne investicije pored toga što utiču na ekonomski razvoj svake zemlje, imaju važnu ulogu i na polju smanjivanja regionalnih neravnomernosti. Da li će prisustvo stranih direktnih investicija u nekoj zemlji biti iskorišćeno na pravi način zavisi od sposobnosti kreatora ekonomske politike da prigrabe pozitivne i izbegnu negativne efekte i rizike koje ove investicije mogu da proizvedu. Osim dodatnog priliva svežeg kapitala, koristi koje zemljama domaćinima donose strane investicije mogu da se jave u nekoliko drugih vidova²⁴:

- Strane direktne investicije donose značajan transfer tehnologije koji ne može da bude postignut putem finansijskih investicija, pozajmljivanjem kapitala ili trgovinom robama i uslugama,
- Strane direktne investicije mogu da unaprede konkurenciju na domaćem tržištu inputa,
- Primaoci investicije često dobijaju obuku zaposlenih tokom poslovanja novih preduzeća što doprinosi razvoju ljudskog kapitala u zemlji domaćinu,
- Dobit koju ostvare strana ulaganja uvećava prihode od poreza na dobit preduzeća u zemlji domaćinu,
- Strane direktne investicije mogu voditi izmeni tehnološke baze zemlje i smanjivanju tehnološkog jaza u odnosu na razvijene zemlje.

Povećanje izvoza jedne zemlje nije moguće bez valjane promocije te zemlje u međunarodnim okvirima. Povećanje izvoza je posebno važno za male zemlje i zemlje u tranziciji koje još uvek nisu završile svoje put tranzicije. U ovakvom

²⁴ Ančić, J., Laketa, M., Vukotić, S. (2011): *Investiciona politika i regionalni razvoj Srbije u tranzicionom periodu*. Fakultet za preduzetnički biznis, Beograd, 49.

položaju se nalazi i Srbija, pa se iz domaćih primera najbolje vidi koliko je važno da se kontinuirano povećava izvozna aktivnost. Povećanjem izvoza zemlja ostvaruje povoljniji bilans spoljnetrgovine. Međutim, ovo je samo prvi u nizu pozitivnih efekata. Naime, ubrzo nakon povećanja izvoza zemlja može očekivati i povećanje zaposlenosti i jačanje njene nacionalne valute koja polako postaje traženija, a shodno tome raste i njena vrednost. Domaća preduzeća ostvaruju konkurentnije tržišne pozicije, veće profite i povećava se životni standard stanovništva.

Kako je povećanje izvoza jedna od najzastupljenijih strategija među velikim brojem zemalja, samo mali broj uspe da svoje izvozne strategije sprovede u potpunosti. Razlog i objašnjenje za to treba tražiti u ekonomskoj diplomatiji. Diplomatske aktivnosti treba da stvore povoljnu klimu za izvoz dobara, da ponude uslove bolje od konkurencije, ali ipak dovoljne da zemlja ostvari privredni rast.

Posmatrano hronološki, ekonomska diplomatija najpre treba da doprinese privlačenju stranih direktnih investicija. Na taj način se stvaraju uslovi da osiromašena proizvođačka baza dobije faktore koji joj nedostaju, prvenstveno kapital, i da pod tako definisanim okolnostima generiše proizvode koji će biti dobrog kvaliteta i izvozno konkurentni svuda u svetu.

3.2. Rezultati ekonomske diplomatije u Srbiji

Namera Republike Srbije da održi nivo stranih investicija na nivou zemalja iz okruženja, rezultirala je činjenicom da se od 2006. godine pa na dalje obezbeđuju izdašni direktni podsticaji svim investitorima koji svoj kapital odluče da investiraju na teritoriji Srbije. Ono što je sigurno je da su takvi podsticaji fiskalno neodrživi i da treba da se postave precizna ograničenja kada je u pitanju njihova upotreba. Kako su prilivi sredstava po osnovu izvršenih privatizacija za Srbiju prošlost, očekuje se pronalaženje novih modela za privlačenje stranih investitora, što je od ključnog značaja za ostvarenje određenih ciljeva. U pitanju su pre svega uravnoteženje platnog bilansa, pokretanje domaće privrede, obezbeđenje privrednog rasta, povećanje zaposlenosti i izvoza.

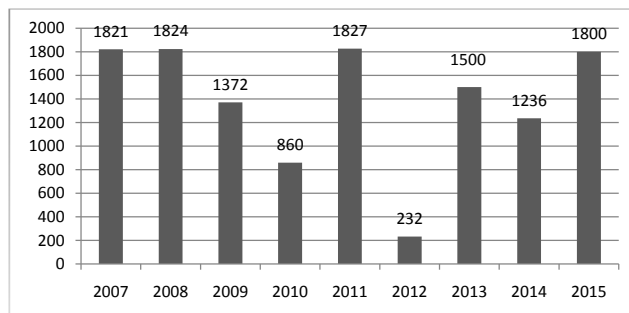
Dobra volja i trud nisu dali očekivane rezultate iz razloga što su i dalje prisutni određeni faktori koji destimulativno deluju na strane investitore. Tu se pre svega misli na makroekonomsku nestabilnost (postojanje visokog javnog i spoljnog duga, deficita tekućeg računa platnog bilansa), političke rizike, uslove poslovanja, institucionalne faktore, poput neefikasne pravne regulative, brojnih birokratskih prepreka, loše infrastrukture itd.²⁵

Usled nemogućnosti ostvarivanja dodatnih prihoda po osnovu privatizacije preduzeća, strategija privlačenja stranih investicija fokusira se na grinfild investicije zahvaljujući kojima će doći do povećanja proizvodnje i otvaranja novih radnih mesta. Iskustva drugih zemalja ukazala su na to da strane direktne inve-

²⁵ Kvartalni monitor br. 34. Dostupno na: http://www.fren.org.rs/sites/default/files/qm/O2_2.pdf, [02.08.2015.]

sticije u početnom periodu imaju negativni efekat na zaposlenost, što je slučaj i sa našom privredom. Rast stranih investicija ograničen je aktuelnim propisima u zemljama u razvoju, ka kojima je strani kapital usmeren. Republika Srbija je privlačna stranim investitorima zbog jeftine radne snage i svog položaja u regionu. Kako država daje različite poreske i finansijske olakšice, troškovi plata radnika ne opterećuju previše poslovanje stranih investitora, što je još jedan od faktora koji podstiče priliv stranog kapitala na domaće tržište.

Grafik 2: Strane direktne investicije u Srbiji (u milionima evra)

Izvor: Pripremio autor na osnovu podataka Narodne Banke Srbije, www.nbs.rs. (10.07.2016.)

Priliv stranih direktnih investicija u Srbiji nije bio determinisan isključivo ekonomskom krizom, već i fazom tranzicije u kojoj se zemlja nalazi. Na početku ekonomske krize Srbija je ulazila u završnu fazu tranzicionog perioda koju karakterišu smanjeni prihodi od privatizacije, a uz sve to Srbija se suočavala sa izraženom makroekonomskom nestabilnošću – prezaduženost u vidu visokog spoljnog i javnog duga, odsustvo pravne države, neadekvatan institucionalni ambijent, nizak nivo ekonomskih sloboda, rasprostranjena korupcija i politička nestabilnost.

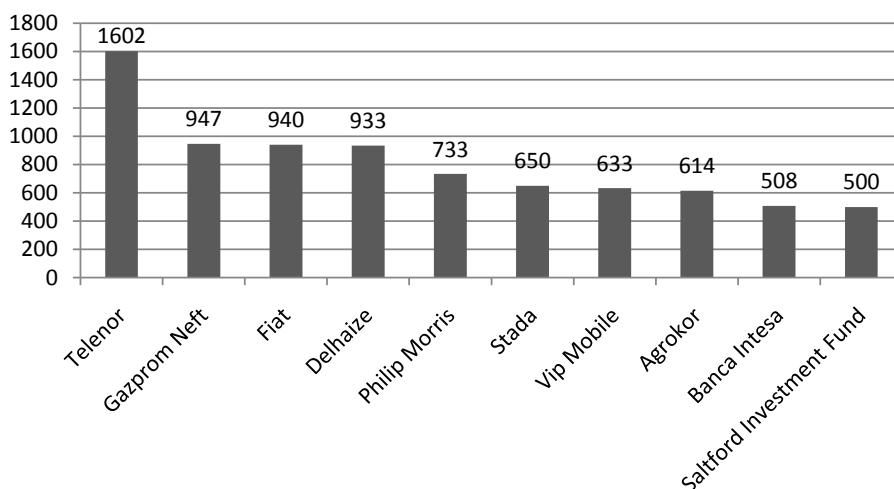
Sporiji priliv stranih direktnih investicija u Srbiju za posledicu je imao negativne tendencije u oblasti strukturnih promena u privredi, uz pojavu stagnacije u jačanju konkurentne prednosti domaće privrede i usporavanja privrednog rasta. I pored globalne recesije sa kojom se suočavala, Srbija nije ostala bez stranih investicija. Nekoliko njih su, naročito svojim obimom i strateškim značajem, bile posebno važne za ekonomiju Srbije.

Grafik ispod jasno pokazuje da je najveća investicija u prvoj deceniji prošlog veka bila kupovina *Mobtela* od strane *Telenora* za 1,6 milijardi evra. Dalje, među najveće investitore se ubrajaju *GazpromNjeft* sa 947 miliona evra i *Fijat* sa 940 miliona evra, a slede i *Deleze*, *FilipMoris* i *Štada*. Najveći broj stranih direktnih investicija je usmeren ka Beogradu kao regionalnom centru.

Srpski izvoz čini 40% BDP-a zemlje, dok u zemljama EU izvoz čini između 50 i 80% BDP-a. Srpska privreda je dva puta manje produktivna od privrede EU,

a industrijska proizvodnja čini samo 20% BDP-a. Izveštaj NBS pokazuje postojanje pozitivnih tendencija u smislu smanjenja deficita tekućeg bilansa u 2015. godini u odnosu na prethodnu godinu, pri čemu je potpuno pokriven neto prilivom stranih direktnih investicija. Ovo iz razloga što je došlo do poboljšanja neto spoljnotrgovinske pozicije – izvoz roba i usluga je ostvario dinamičniji rast u odnosu na rast uvoza. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 74%, što je mnogo bolji rezultat u poređenju sa istim parametrom u prošloj godini. NBS predviđa dalje smanjenje eksterne neravnoteže i jačanje eksterne pozicije Republike Srbije u narednom periodu.

Grafik 3: Najveće strane direktne investicije u Srbiji (u mil. evra)

Izvor: Strane direktne investicije u Srbiji 2001-2011, http://big.co.rs/upload/Edition/Download/2013-06/Strane_Direktne_Investicije_U_Srbiji_2001_2011.pdf, (10.07.2016.)

Tabela 1: Bilans spoljne razmene Srbije (u mil. RSD)

Godina	Uvoz	Izvoz	Pokrivenost uvoza izvozom
2010	1280676	762974	59,58/%
2011	1452140	860084	59,22%
2012	1665015	990673	59,5%
2013	1749967	1244643	71,10%%
2014	1816720	1307837	72%

Izvor: Pripremio autor na osnovu podataka Statističkog godišnjaka Repulike Srbije za 2015. godinu <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2015/pdf/G20152016.pdf>. (10.07.2016.)

Dok je u 2015. godini svetska trgovina beležila nešto nižu stopu rasta, srpski izvoz se uprethodnoj godini uvećao za 8,4% i iznosio 11.055,5 miliona evra za 11 meseci. Međutim, kako je automobilska industrijakoja je tokom 2013. i 2014. u najvećoj meri doprinosila rastu izvoza, počela da opada u 2015. godini, došlo je i do usporavanja ukupnog izvoza. Ono što je pozitivno je činjenica da je došlo do povećanja diversifikacije izvoza i značajnijeg uključivanja šire palete proizvoda u izvoznju korpu. U posmatranom periodu najviše su se izvozila drumska vozila, električne mašine i aparati, povrće i voće, žitarice i proizvodi od žitarica, i obojeni metali, dok se kao najznačajnije izvozne destinacije navode Italija, Nemačka, Bosna i Hercegovina, Rumunija, Ruska Federacija i zemlje regiona.

Napredak se ogleda i u tome da su ranijih godina najzastupljeniji izvozni proizvodi bile sirovine i poljoprivredni proizvodi u najnižem stepenu obrade (metali, pšenica, kukuruz), dok poslednjih godina ustrukturi izvoza dominiraju automobili, auto-delovi i električni aparati. Međutim, konkurentnost Srbije nije na zavidnom nivou, i ne može da se nosi sa pritiskom tržišnih sila koje vladaju u EU, te je to polje na kome je potrebno uložiti mnogo više napora. Neophodno je izvršiti duboke promene u društvu koje uključuju transformaciju privrede uz promenu uloge države.

4. Zaključak

Iako u literaturi još uvek ne postoji jedinstveno prihvaćena definicija ekonomske diplomatije, to ne umanjuje njen značaj i ne sprečava je da bude jedan od omiljenih instrumenata državnih zvaničnika u ostvarivanju ekonomskih ciljeva. Aktivnosti ekonomske diplomatije prožimaju velikih broj oblasti u kojima postoji državni interes da određeni ciljevi budu ispunjeni. To ekonomskoj diplomatiji daje posebnu važnost i značaj. Ekonomska diplomatija, podržana globalizacijom, dobija na širini i polako osvaja ne samo ekonomske, već i mnoge druge interesne sfere jedne države. U prvom redu se tu misli na politiku, geopolitičku bezbednost i trgovinu. Međutim, i pored toga, u pozadini svih ciljeva leže ekonomski interesi, samo što se u navedenim oblastima oni ostvaruju indirektnim putem, a ne direktno, uz korišćenje tradicionalnih ekonomskih instrumenata.

Kada je u pitanju ekonomska diplomatija u Srbiji treba naglasiti da i pored duge istorije, ona danas ima obrise koji karakterišu diplomatsku aktivnost većine savremenih država. To se posebno ogleda na polju definisanja ciljeva ekonomske diplomatije i metodama koje se koriste da isti budu ostvareni. Slično kao i kod ostalih tranzitnih zemalja, najveći problem Srbije, a istovremeno i zadatak ekonomske diplomatije, je kako da poveća nivo stranih direktnih investicija i da unapredi spoljnotrgovinsku razmenu. Ovo su dva bazična cilja koji kasnije vode do niza drugih, jednako važnih, a to je smanjenje nezaposlenosti i povećanje BDP-a.

U XXI veku ekonomska diplomatija Srbije suočavala se sa velikim brojem različitih problema koji joj nisu dozvoljavali da svoje resurse usmeri na čisto ekonomske ciljeve. Zbog toga su rezultati ekonomske diplomatije nešto lošiji od planiranih. Tome je u velikoj meri doprinela i svetska ekonomska kriza, koja je nivo stranih direktnih investicija i obim izvoza Srbije dosta umanjila. Ipak, zahvaljujući adekvatnim performansama ekonomske diplomatije, poslednjih godina se beleži stabilizacija u ovim oblastima uz očekivanje da se ovaj trend nastavi. Zahvaljujući velikoj konkurenciji, tj. velikom broju zemalja sličnih aspiracija i problema, od ekonomske diplomatije se traži da iznova pronalazi nove načine privlačenja stranog kapitala i nove kanale za povećanje izvoza domaćih proizvoda. Utisak je da ekonomska diplomatija može da postigne najveći nivo efikasnosti samo onda kada deluje u stabilnom političkom, bezbednosnom i trgovinskom okruženju.

Literatura

- Ančić, J., Laketa, M., Vukotić, S. (2011): *Investiciona politika i regionalni razvoj Srbije u tranzicionom periodu*. Fakultet za preduzetnički biznis, Beograd, 49.
- Baranay, P. (2009); *Modern Economic Diplomacy. Actual Problems of Economics, December*, 1-5.
- Bayne N. 2011a. The diplomacy of the financial crisis in context. *Hague Journal of Diplomacy*, 6(1-2).
- Berridge, G.R. and James, A. (2003): *Dictionary of Diplomacy*, Second Edition, Panglave Macmillan, 91.
- Džombić, I. (2008): *Ekonomska diplomatija Bosne i Hercegovine*. Banja Luka: Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment.
- Đukić, M. (2015): *Razvijanje sistema ekonomske diplomatije u cilju unapređenja razvoja i konkurentnosti privrede Republike Srbije*, 513.
- Evans, G. and Jeffry, N. (1998): *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London, 129.
- Gore-Booth (1979): „*Satow's Guide to Diplomatic Practise*“, Longman, 1979, 3.
- Hao Yee (2014): *Some Thought on Deepening Economic Diplomacy*, http://www.ciiis.org.cn/english/2014-01/20/content_6623715.htm (07.07.2016.)
- I.R.Mavlanov, *Economic Diplomacy at the beginning of the 21st century. Kazakhstan in Global Processes*, 2008.
- *Kvartalni monitor* br. 34, http://www.fren.org.rs/sites/default/files/qm/O2_2.pdf. (10.07.2016.)
- Narodna banka Srbije, www.nbs.rs. (10.07.2016.)

- Penev, S., Udovič, B., Đukić, M. (2014): Ekonomska diplomatija u Srbiji: Karakteristike i mogućnosti za unapređenje. *Ekonomske teme*, Niš, Ekonomski fakultet u Nišu, 271-287.
- Prvulović, V. (2010): *Ekonomska diplomatija*. Megatrend Univerzitet, Beograd, 16.
- Rana, K., Chatterje, B. The Role of Embassies, http://www.cuts-international.org/pdf/chapter1_kishan-s-rana_and_bipul-chatterjee.pdf. (08.07.2016.)
- Skulović, D., Gigović, Lj. (2008): Evropska komponenta geopolitičkog položaja Srbije, *Međunarodni odnosi*, 9, http://www.sgd.org.rs/publikacije/globus/34/04_Sekulovic_Gigovic.pdf. (08.07.2016.)
- Statistički godišnjak Repulike Srbije za 2015. godinu <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2015/pdf/G20152016.pdf>. (10.07.2016.)
- Strane direktne investicije u Srbiji 2001-2011, http://big.co.rs/upload/Edition/Download/2013-06/Strane_Direktne_Investicije_U_Srbiji_2001_2011.pdf, (10.07.2016.)
- Vranješ, N., Zeljić, D. (2013): *Uticao globalizacije na diplomatiju malih zemalja s osvrtom na ministarstvo spoljnih poslova*, 69, <http://www.defendologija-banjaluka.com/defendologija33/6srp.pdf>. (08.07.2016.)

DANIJELA RISTIĆ PETROVIĆ

*PhD student, Faculty of International Economy,
John Nezbit University Belgrade*

MODERN ECONOMIC DIPLOMACY AS INSTRUMENT FOR ACHIEVING ECONOMIC OBJECTIVES OF THE REPUBLIC OF SERBIA

The term economic diplomacy includes diplomatic activities of officials in order to increase exports, attract foreign investment and participation in the work of international economic organizations. Economic diplomacy is a way, model and style of management and maintenance of economic relations between the countries. Thus defined economic diplomacy is of great importance, especially for countries that run to reach a certain level of economic development, as is the case with the Republic of Serbia. The Republic of Serbia after the transition from a socialist to a capitalist system began operating a number of reforms and changes, but has not managed to achieve all the goals. With hindsight economic diplomacy becomes the most important instrument for achieving the objectives that were supposed to be implemented even several years ago.

Keywords: *economy, diplomacy, the Republic of Serbia, economic relations, development.*